

Володимир Левицький. Спомини / Упоряд. О. Петрук; Наукове товариство ім. Шевченка.— Львів: Папуга, 2021.— 400 с.

Відомий український математик, дійсний член НТШ з 1899 р., голова Товариства у 1932—1934 рр. Володимир Левицький (1872, Тернопіль — 1956, Львів) рукопис своїх споминів датував 1933 р. Їх видання у наш час стало помітною подією у висвітленні історії науки та культури України на зламі XIX—XX ст. У спогадах скрупульозно відтворено широку панораму складних суспільних процесів того часу, безпосереднім учасником яких був В. Левицький.

У вступній частині „Споминів“ В. Левицький скромно зазначає: „Усі спомини, будь вони навіть найбільше банальні, мають свою більшу чи меншу вартість — завдяки їм оживає давнина, оживає мертвий папір, а може знайдеться в них і не один цікавий момент, що бодай декому принесе якусь, хоч би й мінімальну користь. Чи мої спомини варті, щоби їх списувати?“ Насправді нема жодних сумнівів, що сьогодні кожен, хто прочитає „Спомини“, суттєво збагатить свої знання історії, відчує дух того часу.

Найбільшим за обсягом є перший розділ книжки під назвою „Спомини з життя“. Він складається з таких частин: „Моя родина“, „Мої дитячі і шкільні роки“, „Мої університетські часи“, „По університеті“, „Мій другий побут в Тернополі“, „Історія моєї промови і габілітації“, „Наукові стипендії та габілітація“, „Мій виїзд в Німеччину“, „Геттінген“, „Часи побуту в Берліні“, „У Львові до Великої війни“.

Детально описано родовід як по лінії батька Йосифа Левицького (1840—1903), так і матері Серафими з роду Ілевичів (1841—1878), у книжці подано відповідний фрагмент родового дерева. У споминах В. Левицький неодноразово з гіркістю зазначає, що залишився без матері ще в дитячому віці. Батько був великим працелюбом, вимогливим до себе і чотирьох синів. Як визначний правник в останні роки життя працював при найвищому трибуналі у Відні, маючи статус надвірного радника (гофрата).

В. Левицький розпочав навчання в народній школі в Золочеві (1878), там же продовжив навчання в гімназії, з якої через зміну місця праці батька згодом перевівся до Тернопільської гімназії, а закінчив гімназію у Львові (1890), отримавши похвальне свідоцтво зрілості. У споминах В. Левицький подає розгорнуту порівняльну характеристику особливостей навчального процесу у кожному із вказаних навчальних закладів, характер стосунків між учителями та учнями та ін.

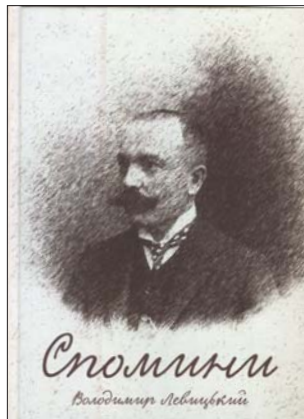
Як зазначено у споминах, „ще в гімназії стало моєю мрією присвятитися математичним студіям і цю мрію перевів я в діло з повною свідомістю“. Тож 1890 р. В. Левицький стає студентом університету у Львові, який тоді іменувався на честь царя Франца. Одразу вступив до „Академічного братства“ — товариства українських студен-

тів. Важливу роль у становленні В. Левицького як майбутнього вченого-математика відіграв професор Ю. Пузина. У споминах згадано імена багатьох студентів і викладачів, з якими спілкувався В. Левицький за роки навчання в університеті і які відігравали тоді чи дещо пізніше значну роль у суспільному житті Львова. Зокрема, зазначено, що помітною подією стало прибуття до Львова 1894 р. молодого професора Михайла Грушевського. Його лекції відвідував В. Левицький, який того ж року закінчив навчання в університеті. Водночас наприкінці розділу „Мої університетські часи“ багато уваги приділено характеристиці тих прикрих непорозумінь, які постали згодом між М. Грушевським як головою НТШ і багатьма провідними членами Товариства.

На прикладі своєму, а також інших молодих українських науковців у різних галузях знань, В. Левицький виразно ілюструє, які великі перепони встановлювали польські шовіністичні кола для отримання ними доцентури на кафедрах Львівського університету. Лише завдяки прихильності міністерства освіти у Відні В. Левицький отримав стипендію для стажування у тодішніх провідних центрах математичної науки — Геттінгені та Берліні. У Геттінгені В. Левицький мав змогу слухати лекції видатних математиків Фелікса Кляйна (з проективної геометрії) і Давида Гільберта (з теорії аналітичних функцій), безпосередньо спілкуватися з ними на засіданні математичного гуртка і в неофіційній атмосфері. Значний інтерес становлять описи особливостей творчого і педагогічного методів кожного з них, специфіки спілкування у науковому середовищі та ін. Очевидно, саме за ініціатииви В. Левицького вже у повенний час НТШ обрало Ф. Кляйна і Д. Гільберта своїми іноземними членами.

Порівнюючи специфіку університетських студій у Берліні та Геттінгені, автор споминів зазначає стосовно Берлінського університету так: „Не було тут безпосередньої сердечної лучности між професорами і студентами, як в Геттінгені, а зате строгий поліцейний режим та мертва буква закону“. Найбільш корисним для В. Левицького було спілкування з професором Едмундом Ландау, завдяки якому В. Левицького обрали членом міжнародного математичного товариства „Circolo matematico“ у Палермо. Він також відвідував і високо оцінив рівень лекцій професорів Берлінського університету з природничих і гуманітарних наук, зокрема Макса Планка (його згодом обрано іноземним членом НТШ).

Після повернення з Берліна В. Левицький з вересня 1903 р. розпочав працю на посаді викладача V державної гімназії у Львові, яка тривала до початку війни 1914 р. Станом на початок 1900-х рр.

у цій гімназії навчалось понад 100 українців (чимало як на польську гімназію), серед них Василь і Олександр Барвінські, які згодом стали відомими постатями в українському житті Львова. За словами В. Левицького, рівень навчання у гімназії був дуже високий, про що постійно дбали її директори Ф. Прухніцький і Й. Ногай. Фізику викладав В. Левицький, маючи у своєму розпорядженні зразково обладнаний кабінет фізики. Паралельно вчителював у приватній жіночій гімназії і жіночій семінарії Українського педагогічного товариства. Багато уваги приділяв виданню науково-популярних і педагогічно-дидактичних статей з фізики, математики й хімії українською мовою. До його значних здобутків належить видання підручників українською мовою для старших класів гімназій з алгебри (1906) та фізики (1912).

Чимало ліричних сторінок споминів В. Левицький присвятив описові своїх численних мандрівок на природу як рідного краю, так і країв віддалених (побував у Швейцарії, Італії, Хорватії, Німеччині, Чехії). Особливо любив Карпати: „Та ще й нині по стількох роках не зменшилася моя любов до наших гір, і були вони мені миліші як дикі повні краси Альпи чи то Австрії, чи Швайцарії, бо в них відчував я душу своєї рідної землі...”

Цікавим є фрагмент спогадів про останні місяці перед початком війни 1914 р., коли в українців появились надії на „кращу будучність, австрійська політика, що дотепер Українців трактувала як щось другосортне в порівнянні з Поляками, почала, особливо по останніх виборах до парламенту, числитися з нами як з важним чинником, на який можна опертися [...] Українська свідомість зростала, а її доказом був величавий „шевченківський“ здвиг Соколів і Січей у червні 1914 р. і нечувана річ! у здвизі взяли офіційну участь адміністраційні чинники (на превелику лютю Поляків), а на

монстр-концерті в спортовій палаті, де вперше виведено грандіозний „Кавказ“ Людкевича, сидів у ложі побіч намісника Коритовського „січковий батько“ др. Кирило Трильовський у козацьким однострої“. Свідченням зміни державного курсу щодо українців став намір призначити до кожного міністерства у Відні одного українця. До міністерства освіти була узгоджена кандидатура В. Левицького, однак війна внесла свої корективи. Саме 1914 р. закінчуються власне спогади В. Левицького.

Перший розділ книжки „Спогади“ доречно доповнюють наступні: „Дневник з війни 1914 року“, „У полоні“, „До історії „Української Бесіди“ в Тернополі в роках 1896—1902“, „Туристика“, „Світгляд“ (з підрозділами „Вартість математики“, „В ім'я вільної науки“, „В обороні свободи науки“), „Окремі листи“ (серед них листи до І. Пулюя, І. Свенціцького, С. Рудницького, І. Раковського), „Біографічні матеріали“. Зокрема, останній із перелічених розділів містить статті відомих математиків і дослідників історії науки Богдана Пташника „Володимир Левицький — основоположник української математичної культури в Галичині“ і Ярослава Притули „Володимир Левицький: штрихи до біографії“. Грунтовні примітки й коментарі у книжці уклали Я. Притула. Подано багато унікальних ілюстративних матеріалів із різних архівних джерел і приватної збірки Раїси Сахно — вона також поділилася спогадами про В. Левицького, який був для неї опікуном.

Вихід у світ „Споминів“ В. Левицького є помітним явищем української мемуаристики. Заслугують вдячних слів укладач Олег Петрук, науковий редактор Мар'яна Комариця, автор приміток і коментарів Ярослав Притула й усі, причетні до ошатного видання книжки.

Роман ПЛЯЦКО

Степан Вовканич. Твори у двох томах. Українська національна ідея та основи державотворення. Публіцистика.— Львів: Сполом, 2021.— Т. I.— 544 с.; Т. II.— 574 с.

5 листопада 2021 р. минуло два роки з того часу, коли визначний український учений, громадський діяч Степан Вовканич покинув цей грішний світ. Прожитим ним життя було насичене активною творчою діяльністю Науковця і Громадянина на ниві науки та суспільно-політичного життя. Коло наукових зацікавлень професора було дуже широким. Однак у науковому світі він найбільше відомий як дослідник проблем українського державотворення. Його публікації мають велике пізнавальне значення, вони спростовують низку міфів, що поширювалися у попередній період радянськими пропагандистами. Під гостру критику С. Вовканича потрапляють і відверті, неприховані українофоби, й ті, чия ненависть до українства замаскована, прикрита позірною науковою об'єктивністю. Він впровадив у науковий обіг численні незнані і малознані документальні матеріали, які збагачують наші уявлення про найскладніші суспільно-політичні процеси на шляху до незалежності України. На жаль, Степан Йосипович не встиг за життя видати свої численні

публікації. Трохи більше як через рік за нього це зробила його дружина — вірний друг і однодумець Зоряна Андріївна. В прекрасно оформлених вишиванкою двох томах поміщено 112 статей (у першому томі — 61 статтю, у другому — 51).

Вчений був твердо переконаний, що для того, щоб титульний народ, який дав назву державі, не був вічно відсталим, Україні потрібні нова візія буття нації, випереджальний розвиток її освіти, науки, культури на тих територіях, де ще не все українсько-традиційне знищено. На його думку, держава повинна підтримувати письменників, учених, учителів, інженерів, підприємців, акторів, книговидавців та інших патріотично-креативних людей, які творять український продукт як суспільне благо, а не зосереджуватися винятково на турботах про аферистів, корупціонерів, піарників і ошуканців національної ідеї („Україна молода“, 10.07.2017).

У статті „Еліта — найбільш конвертована валюта“ С. Вовканич виокремлює три фактори, які впливають на творення модерної нації як держа-